

ПУБЛІЧНИЙ СЛУЖБОВЕЦЬ: ВИРІШЕННЯ МОВНИХ КОНФЛІКТІВ

Виступ присвячено питанням захисту української державної мови в контексті її використання публічним службовцем, а також іншими публічними діячами. Розглянуто конкретні проблеми в мовній сфері, що мають характер конфліктів, адже стосуються не лише власне правописного виміру, але й політичного, зокрема в умовах агресії з боку колишньої імперської метрополії, тобто стосуються безпосередньо національної безпеки.

Доведено, що державна мова та її захист належать до чинників національної безпеки, а провідним актуальним засобом такого захисту є її очищення від російськомовних калькованих форм, які спеціально впроваджувалися імперією в українську мову впродовж останніх ста років.

Ключові слова: українська мова, державна мова, публічний службовець, національна безпека, правопис, калька.

Мовний чинник національної безпеки виявив свою значущість від початку повномасштабної агресії, коли відбулося протистояння не лише на полі бою, але й в духовному просторі, де мова є провідником свідомості. Чимало українців уперше зрозуміли, що національна мова – то не лише інструмент комунікації, але й потужний захисник ідентичності в одній площині з концептами свободи, незалежності, суверенності тощо. Проте їй також потрібен захист, який мусить гарантувати держава й кожен мовець, зокрема публічна особа. Так, до комплексу фахової компетентності публічного службовця входить і мовний складник, який передбачає не лише знання й використання державної мови на достатньому рівні, але й уміння вирішувати потенційні конфлікти в мовній сфері. Такі конфлікти (колізії) відповідно до їх змісту розподіляємо на два різновиди – функційний (зовнішній) та структурний (внутрішній).

Ремарка: прикметник *функційний* вживаємо в такій формі через його походження від іменника *функція*, де корінь закінчується на приголосний –й. У мові ця словотвірна модель виявляє повний хаос, адже поряд існують слова *сенсаційний, емоційний, операційний* і натомість – *технологічний, аналогічний, стратегічний* тощо. Тобто перші є логічними за законами мови, а другі – ні.

Отже, головний конфлікт на функційному рівні – це історичне протистояння української мови з російською, що діяло також на обох рівнях із додаванням політичного, де вирішальне значення мав феномен ідентичності, за яким відбувався мовний вибір. Як приклад – вибір Миколи Гоголя, який попри своє українське (на той час офіційно – малоросійське) походження, потрапивши до Петербургу, поступово перетворився на великороса, тобто його ідентичність трансформувалася (вона передбачає саме свідомий вибір, а не лише етнічний генотип). Натомість Тарас Шевченко в тих самих умовах – досягши певного статусу ще до видання «Кобзаря» – не лише зберіг свою етнічну ідентичність, але й розвинув її до рівня національної (після видання «Кобзаря»). Тобто це ілюстрація такого свідомого вибору.

Ремарка: такий вибір актуальний і сьогодні, коли особа, яка виховувалася в російськомовній сім'ї українців (можливо навіть у другому-третьому поколіннях, скажімо в Донецьку), оточення якої також міське й російськомовне, вибирає українську мову як «свою», тобто набуває національної ідентичності. При цьому артикуляційний апарат на генетичному рівні правильно спрацьовує, і проблем із мовою така особа не матиме. Нове ж покоління, що народилося й виросло в незалежній Україні, а особливо від початку XXI сторіччя, є апіорі носіями української мови як першої, яким би не було їх оточення.

Це протистояння, що відзначалося постійними (більшою мірою в XIX–XX сторіччях) репресіями в бік української мови, а також різноманітними білінгвістичними колізіями, принципово вирішилося з наданням нашій мові статусу державної (формально – ще 1989 року в межах УРСР), що зафіксований у Конституції України 1996 року, а остаточно – з ухваленням 2019 року Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який окрім певних функційних переваг декларував поняття захисту нашої національної мови, що покладається на державу [1]. Проте міжмовний конфлікт не вирішено до кінця, адже власне вибір мови окремим громадянином / громадянкою в умовах демократії не забороняється, хоча й обмежується Законом у положенні про обов'язкове використання державної мови в публічному просторі.

Як бачимо, у функційній площині існує і конфлікт між правом людини на вибір та її обов'язком уживати саме українську мову на робочому місці чи в публічній ситуації. Ця колізія вирішується через інституцію «титульна нація», що передбачає загальноновизнані показники – кількісне домінування українців (від двох третин усіх громадян), які таким чином отримують право на називання держави своїм іменем і статус державної для своєї національної мови. В Україні лише Кримська автономія таких показників не виявляла, і тому мала такий відокремлений статус. Окремі випадки у світовому просторі, коли державний статус отримували території, де домінувала нація, що в іншому місці вже має свою державу, є, на нашу думку, нонсенсом, який становить потенційну загрозу в геополітичному вимірі. Що ж стосується поняття «російськомовні», то воно не наукове і жодних дискусій у колі освічених людей не має викликати загалом.

Ремарка: це ненаукове поняття використовували антиукраїнські політичні сили в нашій державі, залучаючи таким чином до своїх виборців представників «совєтського народу», тобто старшого покоління. Відповідно сьогодні це головний меседж ворожих ідеологів. Але потрібно пам'ятати (і знати), що імперська тактика заселення чужих земель «своїм» (титульним) народом відома віддавна, і російська імперія перейняла її від візантійської та чингізханівської – для подальших агресій на ці території.

Це також конфлікт, який публічному службовцю потрібно вирішувати через пояснення старшому поколінню та просвіту молодшого, що до того ж сьогодні має чимало фактів і аргументів в інтернет-просторі. Так само службовець мусить бути готовий пояснити й деякі структурномовні питання, що також породжують певні конфлікти, при тому що в Законі 2019 року говориться про суворе дотримання норм Правопису (від того самого року), який у березні 2026-го отримав статус стандарту, тобто повною мірою дорівнений до Закону.

Можна навести найбільш частотний актуальний приклад недотримання правописних норм – порушення правила написання складних прикметників. Так, у нормі зазначено, що разом пишуться «складні прикметники, утворені з іменника та узгодженого з ним прикметника» [2, ч. 56], тобто ті, що походять від підрядної словосполучки. У такому разі сполучка, скажімо, *публічна влада* має утворити складне слово *публічновладний*. Такого типу прикладів у Правописі немає, і тому всі пишуть це слово за російськомовним зразком – із дефісом.

Ремарка: у російській мові це також порушення їхньої норми, але ніхто на це не зважає, тримаючи в голові імперський принцип «так звикли» (тобто «так положено»), а не «так за законом». Саме тому ми й б'ємо на сполох.

Тобто слова цієї словотвірної моделі традиційно пишуться неправильно – із дефісом, і часом мовці підсвідомо розуміють певну нелогічність і намагаються якось варіювати цю колізію. Для прикладу: новація останнього десятиліття – термін *публічно-правовий* паралельно вживається з прикметником *приватноправовий*, тобто одна й та сама модель пишеться по-різному. Дехто намагається виходити з цього конфлікту (колізії) інакше – писати частини таких слів окремо – *адміністративний процесуальний* (кодексе) або *професійно підготовлений*. У логічному ж вимірі останній варіант позначає «підготовлений яким чином», а не «підготовлений до професії». Аналогічно – *індивідуально орієнтований* і навіть *внутрішньо переміщені* тощо.

Зрештою відповідно до вимоги Закону 2019 року про обов'язкове дотримання норм Правопису потрібно такі помилки виправляти, вирішуючи таким чином конфлікт між правописною нормою та кодифікованими в державних документах мовними формами. І тоді матимемо правильні й логічні складні прикметники *адміністративнийпроцесуальний*, *професійнопідготовлений*, *індивідуальноорієнтований*, *внутрішньопереміщені*, а також *юридичнозначущий*, *публічноуправлінський* тощо. Зрештою в тій же німецькій мові подібні форми не викликають жодних проблем, адже це логічно – усі елементи такого слова пов'язані між собою.

Ще один мовний конфлікт відбувається під час інтегрування в українську мову традицій англійської, які не завжди є логічними. Звичайно, така новітня лексема часто є актуальною через неможливість заміни на однозначний українськомовний відповідник (*аутсайдер*, *тригер* тощо), хоча за бажання можна знайти (*юзер* – *користувач*, *фейк* – *брехня* тощо). І якщо такі прямі запозичення не порушують систему української мови, то кальковані форми це часто роблять. Для прикладу – іменник *виклик* (частіше – *виклики*), який уживається сьогодні у значенні «проблема» / «загроза», маючи до цього ще й загальноновживане значення від російськомовного *вызов* (поліції чи сантехніка, чи на змагання), походить уже від англійськомовного *challenge* через значення «випробування». Тобто саме так потрібно було б його вживати («постало перед державою *випробування*», а не *виклик*, як усі пишуть). А найголовніше – слово *виклик* стає таким чином багатозначним, що є головним порушенням принципів ділової / наукової мови. Отже, у цьому стилі мовлення такого слова не може бути взагалі.

Як основний висновок цієї розвідки можемо проголосити, що конфлікт в описаних ситуаціях спостерігається між кодифікацією помилкової мовної форми в державних документах, зокрема законах і кодексах, і нормою Правопису української мови, що сьогодні стала вже стандартом, тобто таким самим Законом. І вирішити цей конфлікт можуть лише академічні державні інституції.

References

1. Pro zabezpechennya funktsionuvannya ukrayins'koyi movy yak derzhavnoyi : Zakon Ukrayiny [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady – Bulletin of the Verkhovna Rada*, 2019, 21, st. 81. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
2. Pravopys ukrayins'koyi movy. Skhvaleno Kabinetom Ministriv Ukrayiny vid 22 travnya 2019 r. [Spelling of the Ukrainian language. Approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine on May 22, 2019]. Kyiv, 2019. 282 s. URL : <https://osvitoria.media/experience/novyj-pravopys-povnyj-tekst-ta-osnovni-zminy/> [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2026.03.13.41

Volodymyr Demchenko

PUBLIC SERVANT: RESOLVING LANGUAGE CONFLICT

The speech is devoted to the issues of protecting the Ukrainian state language in the context of its use by a public servant, as well as other public figures. Specific problems in the language sphere that are of a conflict nature are considered, as they relate not only to the actual orthographic dimension, but also to the political one, in particular in the context of aggression from the former imperial metropolis, that is, they relate directly to national security.

It is proved that the state language and its protection are factors of national security, and the leading current means of such protection is its purification from Russian-language tracing forms, which were specially introduced by the empire into the Ukrainian language over the past hundred years.

Keywords: *Ukrainian language, state language, public servant, national security, spelling, tracing words.*

Відомості про автора / Information about the author

Володимир Демченко, канд. філол. наук, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, м. Хмельницький, Україна. E-mail: d.vovchyk@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1841-7798>

Volodymyr Demchenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Public Administration and Local Self-Government of Kherson National Technical University, Khmelnytsky, Ukraine. E-mail: d.vovchyk@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1841-7798>

© В. Демченко

Стаття отримана редакцією 28.05.2026.